

Ze zbiorów Biblioteki Głównej UMCS — zbiory specjalne.

WYSTAWA

Rok 1984 był dla Biblioteki Głównej UMCS w Lublinie rokiem jej kolejnego jubileuszu. 40-lecie swojego istnienia Biblioteka uczciła wydaniem okolicznościowego ekslibrisu, wykonanego przez dra Zbigniewa Józwicka oraz wystawą pt. „Ze zbiorów Biblioteki UMCS — zbiory specjalne”, na której zostały pokazane najcenniejsze, unikalne dokumenty. Całą ekspozycję tworzyły dokumenty oryginalne, po raz pierwszy w takiej ilości wystawione publicznie.

Założeniem wystawy była zarówno prezentacja posiadanych zbiorów, jak i ich popularyzacja w środowisku. Starano się pokazać tę część dokumentów, z którymi czytelnik ma sporadyczny kontakt na terenie Biblioteki.

Ekspozycja składała się z części wprowadzającej oraz 6 następujących działów, reprezentowanych przez ok. 200 dokumentów: Rękopisy, Stare druki, Kartografia, Ikonografia, Muzykalia, Dokumenty życia społecznego.

W części wprowadzającej przedstawiono obraz kształtowania się księgozbioru Biblioteki UMCS, zasady polityki gromadzenia i uzupełniania zbiorów na przestrzeni minionego 40-lecia oraz stan ilościowy w roku jubileuszowym. Z początkiem tego roku zbiory liczyły ogółem 1 121 730 wol., w tym 398 090 wol. i jedn. obl. zbiorów specjalnych. Zostały one wydzielone z ogólnego zasobu w latach 50-tych, jako odrębne zespoły następujących dokumentów: rękopisy, stare druki, materiały ikonograficzne, zbiory kartograficzne, druki muzyczne.

Nabywane drogą kupna (w dużej mierze antykwarycznego), egzemplarza obowiązkowego, wymiany i darów, w roku 1984 osiągnęły następujący stan ilościowy:

stare druki	— 18 616 wol.
rękopisy	— 663 jedn. obl.
prace doktorskie	— 1 462 wol.
zbiory ikonograficzne	— 22 027 wol. i jedn. obl.
zbiory kartograficzne	— 30 683 wol. i jedn. obl.
druki muzyczne	— 10 930 wol.
płyty	— 2 071 jedn. obl.
taśmy magnetofonowe	— 122 jedn. obl.
dokumenty życia społecznego	— 5 166 jedn. obl.
opisy patentowe	— 309 000 jedn. obl.

W dziale Rękopisy zaprezentowano wybór charakterystyczny dla posiadanego zasobu, tj. kodeksy rękopiśmienne, spuścizny osobiste oraz papiery luźne (listy, dokumenty historyczne, teksty okolicznościowe). Pod względem tematycznym pokazano rękopisy historyczne, prawnicze, literackie, filozoficzne, teologiczne, matematyczno-przyrodnicze, medyczne oraz katalogi i inwentarze biblioteczne.

Najstarsze eksponowane zabytki rękopiśmienne pochodzą z XIV i XV w.: łaciński kodeks z końca XIV w. *Lectura Nicolai de Lyra supra epistolas sancti Pauli...* z barwnymi inicjałami oraz francuski kodeks pergaminowy z roku 1413. Ten ostatni jest wyciągiem z łacińskiego dzieła pt. *De regimine principum* (o wychowaniu książąt) Aegidiusa Romanusa, zwanego we Francji Gilles de Rome. Kodeks zawiera barwne i złożone inicjały oraz cztery miniatury. Stanowi dobrze zachowany zabytek zachodnioeuropejskiej iluminowanej książki rękopiśmiennej.

Z późniejszych kodeksów rękopiśmiennych na uwagę zasługuje polski przekład

trzeciej wersji statutu Wielkiego Księstwa Litewskiego z przełomu XVI/XVII wieku, a także inwentarz biblioteki klasztoru trynitarzy w Lublinie z końca XVIII w. Spośród dokumentów historycznych pokazano trzy rękopisy związane z miastem Sokalem: uniwersał Zygmunta III Wazy, skierowany do Rady Miasta Sokala z 1598 r. z pieczęcią koronną i podpisem króla, mandat Władysława IV skierowany do władz miejskich Sokala z 1636 r. z pieczęcią koronną i podpisem króla oraz mandat hetmana wielkiego koronnego Stanisława Potockiego, skierowany do mieszczan sokalskich z 1661 r. z jego pieczęcią lakową i podpisem.

Najliczniej zaprezentowano na wystawie rękopisy XIX-wieczne i XX-wieczne. Wśród nich fragmenty korespondencji pisarzy: Józefa Ignacego Kraszewskiego, Marii Konopnickiej, Henryka Sienkiewicza, Władysława Orkana, Stanisława Brzozowskiego, Zofii Nałkowskiej, Cezarego Jellenty, a także autografy utworów: Wincen-tego Pola, Zofii Nałkowskiej, Józefa Czechowicza, Franciszki Arnsztajnowej. Ponadto pokazano rękopisy literackie, takie jak: pamiętniki, dzienniki podróży, teksty sztuk teatralnych oraz rozprawy i artykuły naukowe. Wśród tych ostatnich wyeksponowano cenną rozprawę Józefa Mnischa o torfie pt. *Zdanie o ziemi spalistej* z lat 1818—1829 i opinię lekarza urzędowego z roku 1858 *O wodach mineralno-żelaznych w Stawinku pod Lublinem*. Najnowsze rękopisy XX-wieczne, reprezentowane były przez dokumenty związane z działalnością Lubelskiego Towarzystwa Szerzenia Oświaty „Światło” — koła w Szczepieszynie z lat 1906—1914, dokumenty dotyczące strajków szkolnych 1905 r. oraz dokumenty z okresu PKWN w Lublinie.

Stare druki. Zasób starych druków w roku jubileuszowym liczył 18 616 wol., w tym 4 inkunabuły. Reprezentuje on wiele znanych europejskich oficyn m.in. włoskich, niemieckich, holenderskich, francuskich i angielskich, a także oficyny polskie. W zdecydowanej większości księgozbiór ma charakter matematyczno-przyrodniczy, w mniejszym zakresie prezentuje nauki humanistyczne i prawnicze. Zawiera rzadkie wydania takich autorów, jak: Niccolo Tartaglia, Gerolamo Cardan, Francois Viète, Johannes Kepler, John Neper, Tycho de Brahe, Galileo Galilei, zbiorowe wydanie dzieł z zakresu astronomii członków Królewskiej Akademii Nauk w Paryżu z lat 1679—1693, a także trzecie wydanie *De revolutionibus...* Mikołaja Kopernika pt. *Astronomia instaurata...*, Amsterdam 1617 r.

W dziedzinie humanistyki Biblioteka posiada dzieła filozofów i pisarzy począwszy od epoki odrodzenia, takich jak: Erazm z Rotterdamu, J. Calvin, T. Campanella, Fr. Bacon z Verulam, R. Descartes, J. Locke, J. J. Rousseau, Voltaire i in., a także polskich humanistów.

Poloników księgozbiór liczy ok. 3000 wol.; są to głównie druki śląskie i pomorskie, w mniejszej ilości krakowskie i warszawskie oraz ok. 60 druków lubelskich.

Na wystawie zaprezentowano 50 starodruków, w tym wszystkie 4 inkunabuły. Wybrane druki charakteryzowały zarówno posiadany przez Bibliotekę zasób pod względem tematycznym i czasowym, jak też najważniejsze ośrodki i oficyny sztuki drukarskiej. Starano się pokazać druki reprezentujące najbardziej znane oficyny, o szacie typograficznej mówiącej o poziomie sztuki drukarskiej danego ośrodka, a także takie, które charakteryzowały kulturę epoki, z której pochodzą.

Ekspozycję otwierały następujące posiadane przez Bibliotekę inkunabuły:

- Hugo de Prato Florido *Sermones dominicales super Evangelia et Epistolas* Strassburg ok. 1472;
- *Biblia cum postillis* Nicolai de Lyra (t. 2), Norymberga, A. Koberger 1485;
- Osvaldus de Lasco *Sermones dominicales Biga salutis intitulati*, Hagenau, J. Rynman 1498;
- Iohannes de Sacrobosco *Sphera mundi*, Venezia, S. Bevilacqua 1499.

Następny dział reprezentował produkcję oficyn polskich. XVI-wieczna produkcja została pokazana poprzez druki krakowskie (Ungler, Haller, Szarfenbergowie, Wirzbięta i drukarnia Łazarzowa), druki wrocławskie (Kryspin Szarfenberg i Jerzy Baumann), z Królewca (Jan Daubmann), Nysy (I. Cruciger) i Wilna (Salomon Sulzer). XVII wiek reprezentowały oficyny: Andrzeja Piotrkowczyka z Krakowa, Andrzeja Hünefelda z Gdańska i Jana Seyfferta z Oleśnicy oraz książka z wydawnictwa Jerzego Förstera z Gdańska.

Region lubelski reprezentowały druki XVI- i XVII-wieczne z Drukarni Akademickiej w Zamościu oraz XVII-wieczne z drukarni Pawła Konrada w Lublinie.

W grupie wystawionych dzieł znajdowały się m. in. prace profesorów Akademii Jagiellońskiej z XVI w., rzadki druk dzieła lekarza szwajcarskiego przebywającego na dworze polskim Antoniego Schneebergera *Gemma amethystus...* (1565), Stanisława Orzechowskiego *Fidelis subditus* (1584), Jana Kochanowskiego, Łukasza Gór-

XL LAT BIBLIOTEKI GŁÓWNEJ UMCS

BIBLIOTEKA GŁÓWNA

Uniwersytetu

Marii Curie-Skłodowskiej

W Lublinie, ul. M. Nowotki 11

ZAPRASZA NA WYSTAWĘ

ZE ZBIORÓW

BIBLIOTEKI

Zbiory Specjalne

w dniach: 14 - 21 grudnia 1984 r.

od godziny 10 do 18

XL LAT BIBLIOTEKI GŁÓWNEJ UMCS

1984-1985, 1-12, 1984, 1985

nickiego i Jana Januszowskiego *Nowy charakter polski* (1594), Marcina z Urzędowa *Herbarz polski* (1595) — znakomite dzieło z zakresu ziołolecznictwa, Jana Mączyńskiego *Lexicon latinopolicum* (1564), praca astronoma kobiety, Ślązaczki Marii Cuntii *Urania propitia...* (1650).

Oficyny obce prezentowane były poprzez: XVI-wieczne druki z Wenecji, Antwerpji (Krzysztofa Plantina), Rzymu, Paryża i Madrytu, XVII-wieczne druki niderlandzkie: Amsterdam (Wilhelm Jansonius i Hondius), Leyda (oficyna Elzewirów i Haaring), oficynę L'Imprimerie Royale w Paryżu oraz XVIII-wieczne druki madyryckie (m. in. z Imprenta Real) i moskiewskie.

Oddzielnie pokazano starodrukowe wydania nutowe (m. in. Andrzeja Szczepanowskiego *Processionale...* krakowski druk z 1725 r.) oraz szychowane nuty kantat G. Th. Telemanna, wyd. 1731 w Hamburgu.

Specjalną uwagę zwrócono też na zaprezentowanie różnego rodzaju opraw, odzwierciedlających poziom sztuki introligatorskiej w poszczególnych epokach i ośrodkach sztuki drukarskiej.

W dziale Kartografia Biblioteka zaprezentowała wybór w postaci swoich najcenniejszych atlasów i map (ogólnogeograficznych, historycznych, topograficznych, ekonomicznych i turystycznych) oraz dawnych planów miast.

Najstarsze obiekty kartograficzne, zarówno polskie jak i obce, znajdujące się w zbiorach Biblioteki Głównej UMCS pochodzą z XVIII w. i posiadają znaczenie historyczne. Wymienić tu należy:

— *Atlas mapparum geographicarum generalium et specialium centum follis Norymburgae* (1728—1766); wydany został przez spadkobierców Jana Baptysty Homanna, założyciela wielkiej niemieckiej firmy wydawniczej, znanej nie tylko z masowych nakładów, ale także z bardzo dobrej jakości produkcji kartograficznej. Atlas zawiera mapę Polski *Mappa Geographica Regni Poloniae*, opublikowaną w 1750 r. przez niemieckiego matematyka i astronoma Tobiasa Mayera.

— *Atlas général méthodique et élémentaire, pour l'étude de la géographie et de l'histoire...* Paris 1770; zawarte w nim mapy wykonane zostały w oparciu o nowe pomiary astronomiczne przez geografów należących do Stowarzyszenia Inżynierów Geografów Królewskich. Atlas zawiera mapę Polski z 1766 r. pt. *États de Pologne et de Lithuanie...*

— *Carte de la Pologne* A. Rizzi Zannoniego, Paris 1772; jest to mapa wydana w formie atlasu na 24 arkuszach, szychowana przez wybitnych artystów. Przedstawia pierwsze szczegółowe zdjęcie topograficzne kraju, wykonane z inicjatywy Polaków przy współpracy kartografów obcych.

Z atlasów XIX-wiecznych prezentowanych na wystawie na uwagę zasługują:

— *Atlas pour servir à l'histoire ancienne...* Paris 1824.

— Joachima Lelewela atlas *Géographie du moyen âge...* Bruxelles 1850; stanowi załącznik do dzieła *Géographie du Moyen Age*.

— *Atlas zu Alexander von Humboldt's Kosmos...* wydany przez Taugotta Bromme'go, Stuttgart 1861 r.

Z przełomu XIX/XX w. Biblioteka posiada wielki atlas geograficzny Wacława Nałkowskiego i Andrzeja Świętochowskiego, wydawany w zeszytach w latach 1895—1906; jest on pierwszym polskim powszechnym atlasem geograficznym.

W zespole luźnych map zaprezentowano następujące, najciekawsze z posiadanych obiekty:

— Anton Mayer von Heldensfeld *Carte von West-Galizien*, Wien 1808 (arkusze dotyczące Lubelszczyzny).

— J. Liesganig *Koenigreich Galizien und Lodomerien* 1824 (arkusze dotyczące Lubelszczyzny).

— *Karta pocztowa i przemysłowa Królestwa Polskiego*. Ułożona i rysowana ... przez Jerzego Engloff'a, Warszawa 1846.

— *Karta położenia zakładów górniczych...* 1846.

— *Carte Générale routière historique et statistique...* Paris 1850.

— *Karta pocztowa Królestwa Polskiego oraz części krajów pogranicznych...* Warszawa 1858 (J. G. Arnhold).

— *Karta dróżna Królestwa Polskiego z pokazaniem odległości na traktach pocztowych i bocznych...* 1861.

— *Karta Polski i krajów ościennych...* skreślona przez J. Osieckiego. Wyd. 3. Wiedeń 1863.

— *M. Gotz Mappa Królestwa Polskiego z oznaczeniem odległości na drogach żelaznych i bitych...* Warszawa 1881.

- J. Babirecki *Polska w roku 1771* Wyd. 4. Kraków (przed 1914).
- M. Gotz *Mappa Gubernii Królestwa Polskiego z oznaczeniem odległości na drogach żelaznych i bitych* Warszawa 1894.

Oddzielną grupę eksponatów kartograficznych stanowiły najstarsze plany miast, wśród nich m. in. plan przedstawiający oblężenie Gdańska przez wojska rosyjskie w 1734 r., a także plany nowsze, z początku XX w., m. in. Lwowa, Krakowa oraz Lublina (z 1919 r.).

Dział Ikonografia zawierał dokumenty charakteryzujące zasób tego typu dokumentów w zbiorach Biblioteki Głównej UMCS. Obejmuje on:

- grafikę oryginalną, głównie autorów lubelskich lub Lublina dotyczącą
- reprodukcje dzieł sztuki w postaci luźnych plansz, wydawnictw tekowych i albumowych
- ekslibrisy
- fotografie
- pocztówki
- plakaty.

Grafikę oryginalną luźną reprezentowały: drzeworytowe widoki Lublina i okolic Kazimierza Wiszniewskiego (z lat 1923—1950), linoryty Zbigniewa Józwicka (którego twórczość Biblioteka gromadzi w całości), drzeworyty Witolda Chomicza, litografie Władysława Barwickiego, Jarosława Łukawskiego i in.

W tej części zaprezentowano również oryginalne rysunki lubelskiej malarki Marii Urban (szkice do obrazów oraz ilustracje do poezji J. Czechowicza wyd. przez Wydawnictwo Lubelskie). Do cennych obiektów pokazanych w zbiorach rycin, należy kolorowany miedzioryt Abrahama Hogenberga, przedstawiający widok Lublina z 1618 roku, widoki Gdańska i Oliwy rytowane w miedzi przez Haldenwanga w latach 1805—1806 z rysunków J. A. Breysiga i J. D. Hinckela oraz ilustracje miedziorytowe Daniela Chodowieckiego (XVIII w.).

W grupie wydawnictw tekowych i albumowych pokazano: Napoleona Ordy *Album widoków Polski* (1873—1883), część dotyczącą gubernii lubelskiej, litografie Jana Gumowskiego *Motywy architektury polskiej* z. 3 — Lublin (1918), portrety litografowane przez grafików lubelskich pt. *Gwiazdy myśli polskiej* wydane w Lublinie 1917 r., album litografii Jarosława Łukawskiego i Eugeniusza Pola *Lublin, Zamość, Kazimierz* z 1957 r., album akwafort Cecylii Wiśniewskiej *Pomorski szlak kopernikowski* z 1972, albumy linorytów Zbigniewa Józwicka: *Grafika* (1976), *Grafika II* (1979), *Krzyże* (1981).

Posiadany zbiór ekslibrisów prezentowano na wystawie w dużym wyborze, zarówno w postaci luźnych ekslibrisów, jak też tek ekslibrisów. Pokazano twórczość głównie grafików lubelskich: Kazimierza Wiszniewskiego, Henryka Zwolakiewicza, Zbigniewa Józwicka, a także: Rudolfa Męklickiego, Aliny Kalczyńskiej, Tadeusza Grabowskiego, Wojciecha Jakubowskiego i wielu innych. Na uwagę zasługuje zbiorek ekslibrisów z XVIII i XIX w. nieznanego kolekcjonera. Do zbioru dołączony jest maszynopis z 1936 roku autorstwa Bohdana Janusza *Projekt wydawnictwa periodycznego poświęconego polskiemu znakowi bibliotecznemu*. Na wystawie Biblioteka zaprezentowała również własne znaki, łącznie z wykonanym na jubileusz 40-lecia Biblioteki przez Zbigniewa Józwicka w linorycie.

Ze zbiorów plakatów, liczącego ok. 7000 jedn., zaprezentowano kilkanaście z końca XIX i pierwszej połowy XX w. Pokazano plakaty autorstwa: Józefa Mehoffera, Zofii Stryjeńskiej, Wojciecha Weissa, Henryka Uziębły oraz interesujący plakat Konstantego Kietlicza-Rayskiego z wystawy „higienicznej” w Lublinie (1908 r.).

W grupie dokumentów muzycznych Biblioteka pokazała ciekawsze druki muzyczne z XVIII i początku XIX w. oraz XIX-wieczne rzadkie zbiorki pieśni ludowych i kołęd.

Zbiory muzyczne w swojej zdecydowanej większości, to produkcja współczesna, stąd na wystawie w znacznej mierze zaprezentowano współczesne pomnikowe wydawnictwa seryjne, jak: *Antiquitates Musicae in Polonia*, *Monumenta Musicae Sacrae in Polonia*, *Wydawnictwo Dawnej Muzyki Polskiej* oraz dzieła polskich kompozytorów: Fryderyka Chopina, Stanisława Moniuszki, Karola Szymanowskiego, Henryka Wieniawskiego, Krzysztofa Pendereckiego i innych. (Szczegółowe omówienie zbiorów muzycznych znajduje się w zamieszczonym w niniejszym Biuletynie artykule Elżbiety Kuźmy *Zbiory muzyczne Biblioteki Głównej UMCS*).

Zaakcentowano również na wystawie obecność dokumentów życia społecznego w zbiorach specjalnych Biblioteki, prezentując je w małym wyborze, według kry-

terium wydawniczo-formalnego. Pokazano m. in. druki bibliofilskie, katalogi wystaw artystycznych, foldery, stare programy teatralne.

Scenariusz wystawy opracowała mgr Maria Wilczyńska. Do poszczególnych działów materiał przygotowali: rękopisy — mgr Maria Wilczyńska, stare druki — mgr Henryk Grocholski, kartografia — mgr Ewa Zaremba, ikonografia — mgr Agnieszka Cypionka, zbiory muzyczne — mgr Elżbieta Kuźma, dokumenty życia społecznego — mgr Anna Lejman. Oprawę plastyczną wykonała Teresa Waszak. Wystawie towarzyszył okolicznościowy plakat. Otwarcie wystawy przez Prorektora UMCS — doc. dr hab. Halinę Sawecką, nastąpiło z udziałem wielu zaproszonych gości, reprezentujących Uczelnię oraz lubelskie środowisko bibliotekarskie. Wystawa czynna była w dniach 14—21.XII.1984 roku w dwóch salach: Muzeum UMCS oraz w Czytelnii Informacyjno-Naukowej. Przekazano informację o wystawie do lubelskiej prasy oraz zainteresowano nią szkoły średnie, z myślą o edukacji młodzieży w zakresie prezentowanych zbiorów.

Wystawa budziła zainteresowanie zwiedzających ze względu na rzadko w Bibliotece prezentowany w takim wyborze materiał wystawowy. Zwiedzający mieli okazję skorzystać ze szczegółowych informacji, udzielanych przez dyżurujących pracowników Oddziału Zbiorów Specjalnych. Dla zorganizowanych grup zwiedzających przygotowano prelekcje.